

Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi

Doç.Dr. Şafak Kaypak
Mustafa Kemal Üniversitesi İİBF
Kamu Yönetimi Bölümü
E-posta: skaypak@gmail.com

Özet

Bu çalışma, çevre sorunlarının önlenmesi ve çözümünde küresel çevre politikalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Dünya üzerinde yaşanmakta olan küreselleşme süreci insanlığa yeni olanaklar sunmaktadır. Bununla birlikte, yeni sorunların ortaya çıkmasına, mevcut sorunların ise daha geniş çapta etkili olmasına yol açmaktadır. Bu sorunların en önemlilerinden biri de çevre sorunlarıdır. Küreselleşen dünya, çevre sorunlarının da küresel olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Ülkelerin sınırlarını aşan ve küresel bir nitelik taşıyan çevre sorunlarının çözümünü hedefleyen politikaların da, küresel düzeyde tasarlanması gerekmektedir. Küresel çevre politikaları konusunda küresel kamusal mallar, yönetim ve Dünya Çevre Örgütü'nün kurulması düşünceleri, politikaların ele alınış biçimlerinin büyük ölçüde değiştiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Çevre, Küresel Çevre Sorunları, Politika

The Global Environmental Politics for the Solution of Environmental Problems

Abstract

This study aims to examine the global environmental politics for the solution and prevention of environmental problems. The process of globalization experienced by all over the world provides new possibilities for humanity. However, globalization also creates new problems and contributes to the emergence of the existing ones on a larger scale. One of the most important of these problems is the issue of environment. Globalized world requires global solutions for environmental problems. The policies aiming at resolution of environmental problems crossing the borders and having global implications must also be designed at global level. On global environment policies, the ideas of global public goods, governance and establishment of World Environment Organization show that approach to the policies has changed greatly.

Keywords: Globalization, Environment, Global Environmental Problems, Policy

1.Giriş

Küreselleşme yaşanan bir süreç olarak insanlığa yeni olanaklar sunduğu kadar, yeni sorunların da ortaya çıkmasına açmaktadır. Bu sorunların başında çevre sorunları gelmektedir. Çevre sorunlarının doğal sonucu olarak bozulan ekolojik denge, insan ve diğer canlıların yaşamlarını tehdit etmektedir. İnsanın doğayı hesapsız bir şekilde, iç dinamiğini zorlayarak kullanması, gittikçe daha fazla tüketmesi, çevrenin bu gelişmelerden zarar görmesine neden olmaktadır. Sanayileşme ile birlikte Dünya ekonomisindeki büyüme çabaları, aşırı üretim ve tüketim, doğal kaynakların bilinçsizce tüketimi çevre sorunlarını da beraberinde getirmekte ve ekonomi ile çevre arasında dengesizlik yaratmaktadır. Dünya nüfusundaki ve üretim faaliyetlerindeki hızlı artış, dünyanın geleceğini tehdit edecek biçimde doğal kaynakların azalmasına neden olmaktadır.

Küreselleşen dünya çevre sorunlarının da küresel olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Küresel çevre sorunları, küresel çevre içinde dışsallıkları en fazla olan ve gelecek nesilleri de etkileyebilecek zararlara yol açan sorunlar olarak, piyasa çözümleri veya ülkelerin kendi çabaları ile çözümlenecek sınırı çoktan aşmıştır. Dünya genelinde ulusal sınırları aşan, bu yüzden çözümünün de ulus-üstü olması gereken çevre sorunları; barındırdığı özellikler nedeniyle, ülkeler bağlamında sorumluluktan kaçmaya en uygun konulardan biri olma özelliğini de taşımaktadır. Her ülke kendi dışındakine sorumluluğu yüklemeye çalışmaktadır. Çünkü çevreye verilen zararın önlenmesi için uygulanabilecek önlemler yüksek maliyetlidir. Çevre sorunlarının izlerini ortadan kaldırmak ve çevreyi eski duruma getirmeye çalışmak, büyük masrafları da beraberinde getirmektedir. Bireyler veya kurumların yasal düzenlemeler ve teşvik edici unsurlar bulunmaksızın, çevreyi esas alarak faaliyetlerini sürdürmelerini beklemek iyimser bir düşünceden öteye geçmemektedir.

Çevre sorunlarının sınır tanımazlığı, bu sorunların çözümünde çok yönlü bir işbirliği ve eşgüdüm ortamını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, çevre sorunları konu edinildiğinde, otoritenin düzenleyiciliğine ihtiyaç duyulması beklenen bir durumdur. Çevre sorunlarının ekonomik kurallardan daha hızlı, sınır ötesi bir dinamiğe sahip olması birçok uluslararası çevre anlaşmasının yapılmasına, çevre koruma örgütlerinin doğmasına ve küresel ortaklık temelinde yeni bir anlayışın oluşmasına neden olmuştur. Dünya üzerindeki pek çok otoritenin bir araya gelerek, ortak kullanımlarındaki çevre üzerine politika üretmeleri gereksinimi bu sürecin bir sonucu olmaktadır. Çevre politikası, bir ülkenin çevre sorunlarının çözümü yönündeki tercih ve hedeflerinin belirlenmesini anlatmaktadır. Ama küresel çevre politikalarının başarılı olması için gereken koşullara uygun ortam henüz oluşturulabilmiş değildir.

Bu çalışmada, uluslararası alanda çevre konusunda yaşanan gelişmeler çerçevesinde küresel çevre sorunlarının nedenleri üzerinde durulacak ve çevre sorunlarının çözümünde küresel çevre politikaların gerçekleştirilmesi için neler

Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi

yapılması gerektiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, çevre ve çevre sorunları tanıtılmaktadır. İkinci bölümde, politika ve çevre politikası kavramları açıklanmaktadır. Üçüncü bölüm, çevre sorunlarının çözümünde başvuru küresel çevre politikalarını içermektedir. Son bölüm ise, sonuç ve değerlendirmeye ayrılmıştır.

2. Çevre ve Sorunları

Çevre Türkçe bir sözcüktür. *Çevre* sözcüğü, ortam, kenar, etraf, civar, mıntıka, bölge, durum veya çember gibi karşılıklara da gelmektedir. Çevirmek sınırlarını çizmek; çevrelemek, içine almak, kuşatmak, sarmak, sınırlamaktır. Çepeçevre, her tarafını sarmak, dolanmaktır. Dairesel bir çevirme ilk akla gelir, ama çerçevelemek dikdörtgen bir çevirmedir. *Çevresel*, çevre ile çevreleyen koşullarla ilgili olan anlamına gelmektedir. Çevre kavramı, asıl olarak Biyoloji bilimine ait bir kavramdır ve ekolojik kökenlidir. Canlının çevreye uyum davranışı olarak incelenmiş, oradan insan çevresi olarak diğer sosyal bilimlere yayılmıştır. Herkesin yaşamak ve var olmak için çevreye ihtiyacı vardır. Bütün canlı ve cansız varlıklar için çevresiz yaşam olmaz. Çevre canlılar için *en dar anlamda*, buldukları, yaşadıkları ortamdır. *En geniş anlamda*, çevre, yaşam için uygun koşulların var olduğu biyosfer-canlı küredir (Kaypak, 2011:6).

Çevre bakış açısına göre, yaşanan ortam veya ortamı oluşturan etkenler olarak görülebilmekte veya farklı ilgi alanlarına göre, fiziksel, biyolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve hatta psikolojik olarak nitelenebilmektedir. Günümüzde, çevre deyince, bireyin dışındaki her şey akla gelmektedir. Bu tanım hem doğal, yapay ve hem de toplumsal çevreyi içine almaktadır. Çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca var oldukları, ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları, fiziksel, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam olarak tanımlanmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2005:22).

Çevre sorunları, türlü insan faaliyetleri nedeni ile çevresel değerlerin zarar görmesi sonucunda ortaya çıkmışlardır. Çevre sorunu, hava, su ve toprağın zamanla niteliğinin bozularak yaşanırılığını yitirmesi, yaşam ortamları değiştiği, insan gereksinimleri uğruna aşırı tüketildiği için bitki ve hayvan topluluklarının yok olmaya yüz tutması sorunudur. Çevre sorunları daha çok çevre kirliliği olarak görülmüştür. *Çevre kirliliği*, çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etkidir (Çevre Kanunu md. 2). Doğal afetler, yanardağlar, şiddetli yağmur ve seller vb. olaylar sonucu çevre sorunları ortaya çıkabilmektedir. Ama çevre sorunları çoğunlukla insan kaynaklıdır (Kaypak, 2010:35). Çevre sorunlarının varlığı ve etkileri artık tüm dünya ülkeleri tarafından kabul edilmektedir. Çevre sorunları küreselleşme ve doğal sürecin işlemesiyle bölgesel olmaktan çıkarak küresel bir sorun haline dönüşmüş, “sorunsal”laşmıştır. *Küresel çevre sorunu*,

bütün dünya ülkelerini hep birlikte ilgilendiren ve etkileyen, bugünden geleceğe de yansıyabilecek nitelikte olan büyük boyutlu sorunlara denmektedir.

Çevre, üretim etkenlerinden biri olan doğal kaynaklarla simgelenir. Bu özelliği ile çevre, ekonomik sistemin içerisinde rol oynayan bir aktör niteliği kazanmaktadır. Çevrenin üstlendiği bu rol, insanlığın ekonomik faaliyetlerinde ve yaşamını sürdürmek amacıyla gerçekleştirdiği üretim sürecinde kullanılan doğal kaynakların önem kazanmasına ve bu kaynakların yenilenebilir ya da yenilenebilir olmayan kaynaklar olarak ayrımına tabi tutulmasına yol açmaktadır. Zira sorun, kaynakların yenilenebilir olmaması, yani kıt kaynaklar haline gelmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, insanlığın aynı zamanda yaşamını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu çevre, bir anlamda tüketilmektedir. Çevresel kirlenme ve bozulmanın yol açtığı zarar, evrensel ve yaygın bir nitelik taşımaktadır. Uzun dönemli etkileri de dikkate alındığında, yalnız tek bir kişiyi değil, herkesi, hatta gelecek kuşakları; tek bir ulusu değil bütün ulusları, yalnız insanları değil tüm organizmaları ve ekolojik dengeyi etkilemektedir ve korunması gerekmektedir (Kaypak, 2010:55). Çevre koruma, hem süregelen durumu korumayı ve hem de zararlı durumu bertaraf etmeyi hedefler.

Çevre sorunları bilindiği gibi çevrenin tüketilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar; hava kirliliği, suların kirlenmesi, toprak kirlenmesi ve erozyon, orman kaybı, endüstriyel atıklar ve nüfus artışının getirdiği aşırı üretim ve tüketim sonucu çevresel tahribat ile çarpık kentleşme olarak belirtilebilir (ÇEKÜD, 2009). Dünyanın geleceğini tehdit eden en önemli küresel çevre sorunları arasında, asit yağmurları, ozon tabakasındaki incelme, küresel iklim değişikliği vb. yer almaktadır. Bu sorunların yanında, insan kaynaklı olduğu kabul edilen küresel ısınma sorunu da yer almaktadır. Nitekim iklim değişikliğinin Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ndeki tanımında, insan etkinlikleri sonucu küresel atmosferin bileşiminin bozulmasına vurgu yapılmaktadır (Arıkan, 2006). Tsunamilerin, fırtına ve depremlerin artışı, dünyanın manyetik alanının kayması vb. küresel felaket söylemlerini getirmekte, kıyamet senaryoları oluşturulmakta, kutupların yerinin değişeceği söylenmektedir. Görüldüğü gibi, sorunların ortaya çıkışında en önemli neden, insanın doğanın sahibini kendisi olarak görmesidir. Doğal kaynakların bilinçsizce kullanımı, insanlığı bu sorunlarla karşı karşıya getirmiştir.

Çevre, insanlığın ve diğer tüm canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli bir unsurken; çevre sorunları, çevrenin kendini yenileyebilmesini ve devamlılığını engellemektedir. Çevre sorunları, yerel olmaktan çıkmış, uluslarca tek olarak çözülemeyecek kadar büyümüş; sadece insanlığı değil, bütün canlı türlerini ve dünya yaşamını yok edecek düzeye ulaşmıştır. Çevre sorunları, mikro boyuttan çıkıp makro boyuta taşınmış ve dünyanın geleceğini tehdit eden küresel felaketler halini almıştır. Can ve mal kayıpları, maddi ve manevi zararlar milyarlarla ifade edilmeye başlanmıştır. Geline bu noktada, sadece barışçıl bir

Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi

dünya yetmemekte, aynı zamanda güvenli, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir dünya istenmektedir. Çevrenin sürdürülebilirliğini sağlamak ve var olan sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için uluslararası diyalogun oluşturulabilmesi yolunda adımlar atmak gereği ortaya çıkmıştır (Taytak ve Meçik, 2009:252). Dünya üzerinde varlığını sürdürmeyi amaçlayan insanın, bugün ve gelecek için politika üretmeye başlaması olumlu bir gelişme olmuştur.

3. Çevre Politikası

Politika, sözlük anlamıyla, Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa, davranış biçimi, düşünce yapısı olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, 2012). Politika sözcüğü, Batı kaynaklı Yunanca kökenli bir sözcüktür. Politika, eski Yunanca'da “kent devleti” anlamındaki “police” (polis) sözcüğünden gelmektedir. Yunan siyasal yaşamında politika, polise veya devlete ait etkinlikler anlamına gelir. Romalılarda da politica, civitas sözcüğü ile kent ve devlet işlerinin karşılığı olarak tanımlanmıştır. Politika, dar bakıldığında, polisin yani kentin yönetimini içermektedir. Geniş anlamda bakılırsa politika, toplumun halka dair yaptığı tüm etkinliklerdir (Keleş, 2000:102). Politikayı ilgilendiren şeylere “politik”, siyasi, siyasal niteliği olan da denir. Politika yapan, siyasetle uğraşan kişiye politikacı veya siyasetçi, eski kullanımı ile “devlet adamı” denir.

Politika, belirli bir sorunun çözümü için geleceğe yönelik olarak alınması gereken önlemler ve benimsenen ilkeler bütünüdür (Keleş ve Hamamcı, 2005: 327). Politika, ortak amaçlar ve sorunlar koşutunda, toplumsal yaşamın sağlıklı şekilde devamını sağlamaya yönelik stratejiler oluşturulması ve ussal şekilde uygulanması olayı olarak nitelenir. *Politika saptamak* ise, ne yapılacağına karar vermektir. Var olan veya ortaya çıkması kaçınılmaz bir sorun için söz konusu olmaktadır. Saptanan politikanın akılcı ve uygulanabilir nitelikte olması için de bir *yöntem* belirlenmesi ve bu yöntemin, belli bir programa göre geliştirilmesi, uygulama amaç ve araçlarının ortaya konması, tanımlanması gerekmektedir. Genelde politika saptamada üç etken esas olmaktadır: Sorunların belirlenmesi, hedef ya da hedeflerin tayini ve yöntem seçimi (Çubuk 1998).

Politika sözcüğünün Türkçe’de iki anlamı vardır: *Bilim olarak politika*; “Politics”, politika ile ilgili bilim dalını anlatır. Politika Bilimi, politikanın bilimidir. Politika Bilimi, devletin yapılanmasını, siyasal kurumları ve ilişkilerini inceleyen sosyal bilim dalıdır. Siyasal iktidarın oluşumu, paylaşımı, işleyişi ve kullanılmasını konu alır. *Yöntem olarak politika*; “Policy”, bir davranış biçimidir. Policy “siyasa” olarak çevrilmektedir. Policy veya siyasa, bir örgütün benimsediği tutumları, amaca ulaşmak için izlenen yol ve uygulanan yöntemleri anlatır. Siyasa, yasaların yapılmasına, ülke içinde ve uluslararası alanda işlem yapılmasına rehberlik eden genel ilkelerdir. Policy, teknik bir yapıya sahipken, Politics daha çok, ülke yönetimi gibi belli bir alanla sınırlanmış

olarak karşımıza gelmektedir (Keleş ve Hamamcı, 1993:239). Policy araç ise, Politics amaçtır. Siyasanın daha geniş anlamda yorumlanması ve birey, grup ve örgüt tarafından benimsenen bir eylem/davranış planına da siyasa denmesi mümkündür. Örneğin, çevre politikası, kentleşme politikası denildiğinde bilim olan değil, siyasa anlamındaki politika kastedilir. Politika yapılırken, tek başına düşünülmemeli, birbirleri ilintili olanlar beraberce gözden geçirilmelidir. Politikalar amaçlara ulaşılmasını sağlayan yol göstericilerdir. Uygulanabilir nitelikte olmalı; toplumun değerlerine ters düşmemelidirler. Politikalar içerik açısından yazılı ve sözlü, kısa veya uzun süreli olabilirler. Planlamaya rehber, stratejilere kaynaklık oluştururlar (Kaypak, 2012:10).

Politika, amaçlara ulaşmak için kararların alınmasında ve faaliyetlerin yönlendirilmesine yol gösterici rehber niteliğinde kabul görmüş kurallara denir. Bu bağlamda, *çevre politikası*, ülkelerin tek taraflı ya da çok taraflı olarak çevre konusundaki tercihlerini, yöntemlerini ve hedeflerini ortaya koyan bir yol haritasıdır (Mutlu, 2006:13). Çevre politikası, çevresel yapının düzenlenmesine ve yönlendirilmesine ilişkin çevreye özgü bir politikadır. Çevre politikaları, ülkenin genel politikaları ile uyumlu olmalıdır. İnsanların uygarlık düzeyleri yükseldikçe, politik tutum ve davranışlarında daha dikkatli oldukları ve siyasal organlar üzerinde daha fazla denetime sahip oldukları görülmektedir.

Çevreye duyulan ilgi arttıkça, sorunlar ortaya çıkmadan önce zararsız hale getirmeleri ve bunların artık bir şekilde yönetilmeleri için mutlaka çevreye ilişkin politikaların olması düşüncesine varılmıştır. Giderek karmaşıklaşan ve çözüm bekleyen çevresel sorunlar, çevre politikası yaklaşımını öne çıkartmış ve önemsetmiştir (Sencar, 2007: 53). Çevre ile ilgili herhangi bir müdahale yapılabilmesi için önce bu müdahaleyi olanaklı kılacak düzenlemenin yapılması gerektirir. Düzenlemelerin yapılması, siyasal ve yasal süreçler ile ilgilidir. Çevre politikalarının yapılması ne kadar önemliyse, bunları uygulayacak politikacı tipleri de önemlidir. En iyi politikalar bile uygulanmıyorlarsa, bir anlam ifade etmezler. Her şeyi kabullenip çözümü yeğleyenler bulunmaktadır. Çevre korunmasının genel toplumsal-ekonomik kalkınma içindeki yeri oldukça önemlidir. *Çevre politikasının temel amacı*, çevre kalitesini belli bir düzeyde tutarak, toplumsal refahı maksimize etmektir (Budak, 2000; 32-34). Toplumların çevreye verdiği değerın yükseltilmesinde, sorunların çözümü ve çevrenin korunup iyileştirilmesinde, toplumun bireylerinin çevre politikalarının oluşum ve uygulamasına bilinçli katılımlarının sağlanması önemlidir. Çevresel politikalar; çevreye nasıl bakılacağı ya da nasıl bakılması gerektiğini göstermiş, yaşamı ve yönetimini hedefleyen, geniş görüşlülük (vizyon) ortaya koyan “anahtar” nitelikli bir uygulama aracı olmuştur (Yalçın, 2009:298).

Çevresel politikalarla ilgili çözüm üretilirken bu sorunları farklı şekilde ele almak mümkündür: *Sorunu tek başına değerlendirmek*; teker teker ele alıp her biri için ayrı çözüm aranır. *Ülke bütünlüğü içinde bakmak*; çevresel

Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi

sorunların hepsinin temelini oluşturan ülkenin genel yerleşme düzenini uzunca bir dönemde değiştirmeyi amaçlayan genel politikalar uygulamakla olur. *Küresel bütünlük içinde bakmak*; dünya genelinde uluslararası düzenlemeler doğrultusunda hareket edilir, sistematik bakılır. Soruna bakış parçalıdan bütüncüle doğru yönelmiştir (Kaypak, 2012:10). Çevre politikaları içerik ve yöntem açısından da iki başlık altında incelenmektedir: *İçerik yönünden çevre politikaları*, düzeltim karşıtı ve düzeltimci çevre politikaları şeklinde; *Yöntem açısından çevre politikaları* ise, onarımcı ve önleyici çevre politikaları şeklinde iki grup altında toplanmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2005:245).

4. Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi

Küresel çevre politikası, dünya ülkelerinin çevre konusundaki tercih ve hedeflerinin belirlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Budak, 2000; 31). Çevre politikaları, küresel çevreyi güvence altına almak, çevresel değerleri sürdürebilmek, üretim ve tüketim faaliyetlerinden kaynaklanan zararları giderecek hedeflerin belirlenmesi ve uygulanması için alınması gereken önlemlerin getirdiği maliyetlerin nasıl paylaşılacağı ile ilgilidir (Mutlu, 2006:13). II. Dünya Savaşından sonra başlayan günümüze kadar ortaya çıkan değişimlerin neden olduğu yeni yaklaşımlar çevresel politikanın ortaya çıkışını hazırlayan koşulları doğurmuştur. Gelişmiş ülke kentlerindeki çevresel uygulamalarda anahtar rol oynayan, fakat ülkemizde yeni kavranmakta olan çevre politikası kavramının doğmasına ilişkin ilk örnekler; ABD’de kamu politikaları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Belirlenen hedeflere yönelmiş bir çevre politikasının uygulanmasında temel hareket noktası, kuşkusuz toplumca ulaşılmak istenen çevre kalitesi düzeyinin ne olduğunun belirlenmesidir. 1960’lı yıllardan itibaren, çevre sorunları ile ilgili önlemlere yönelik girişimler, toplumların gündeminde yer almaya ve uluslararası düzeyde de çevre politikalarının belirlenmesinde etkili olmaya başlamıştır (Çınar, 2001: 265).

Günümüzde silahlanmanın yerini onun bir başka şekli olan sanayileşme yarışı olarak politik anlamı olan bir işlevi de yüklenmiştir. Sanayileşmenin uluslar üstü olması, çevre sorunlarının da uluslar üstü olmasını sağlamıştır. Bu yüzden de çevre politikası, uluslararası politikada, uluslararası politika ise, ulusal çevre politikasında daha fazla etkili olmaktadır. Yetkili ve sorumlu olarak ulusal politikaların önemi büyüktür. Çünkü hem çevrenin, hem de ekonominin uluslararası sorunlarıyla karşılaşan ulusal devlettir ve bu devlet aynı zamanda dünya ekonomisi ve onun sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Ulusal devlet, küresel çevre koruma için tek büyük faktör olarak düşünülmektedir, ama aslında zayıf bir konumdadır. Ayrıca, sadece girişimcilerin değil, devletlerin de dünya piyasasında rekabet etmesi gibi nedenler çevre korumayı engelleyebilmektedir. Devletin çevre politikasının değerlendirilmesi açısından *strateji* ve *çevre*

politikasının araçları çok önemli iki etkidir. Strateji yönüyle incelendiğinde dört aşama görülmektedir: İlk aşama; ortaya çıkmış çevre tahribatların tamiridir. Bu aşamada çevre-politik çabalar başlamaktadır. İkincisi; sonradan başlatılmış tamir ve tedavi edici çevre korumadan oluşmaktadır. Üçüncü aşama; çevreyle uyumlu bir teknik kullanılması amacına yöneliktir ve kaynakların daha dikkatli kullanımı hedeflenmiştir. Dördüncü aşamada, endüstriyel yapı değişikliğini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu aşamada ek önlem veya yeniliklerle iyileştirilmeye çalışılan çevreyle uyumsuz teknolojilere yer yoktur. Bunlar *yaptırım getirilerek* kendiliğinden değişecektir (Toprak, 1993:1-2). Çevre politikaları, yasal düzenlemeler, ekonomik araçlar, genel destekleyici araçlarla uygulamaya dökülürler (Demiral, 2000:20). Benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, sosyal, ekonomik güçler bir arada kullanılmaktadır.

Çevre politikaları, her ülkede farklı hedefleri gerçekleştirmeye yönelmiş olmakla beraber, üzerinde birleşilen ortak hedeflere de sahiptir. *Bu hedefler*; insanların sağlıklı bir çevrede yaşamalarını, toplumsal çevre değerlerinin korunması ve sürdürülebilir şekilde geliştirilmesini sağlamak ve çevre politikalarının uygulanmasının gerekli kıldığı yükün paylaşılmasında toplumsal adalet ilkelerine uygunluğu sağlamaktır (Keleş ve Hamamcı, 2005:328). Küresel anlamda çevre politikalarının hedefi, insanların sağlık ve esenlik içerisinde yaşayabilecekleri bir çevreyi güvence altına almak, hava, su ve toprağı, bitki ve hayvanlar âlemini insanların zararlı etkilerinden korumak ve insan faaliyetleriyle oluşan zararları ortadan kaldırmaktır (Budak, 2000: 31).

Çevre politikası ilkeleri başlıca dört grup olarak ele alınabilir; bunlar “kirleten öder ilkesi, özen gösterme ilkesi, önleme ilkesi ve işbirliği ilkesi”dir. *Kirleten öder ilkesi*; çevrenin korunmasının sorumluluğunun ve çevrenin korunmasına ilişkin masrafların kirleticiye yani çevreye zarar veren kişi yahut kuruluşa yükletilmesini ifade etmektedir. İlk defa 1970’lerin başında OECD tarafından gündeme getirilmiştir. Bu ilke, Avrupa Birliği Çevre Eylem Planında belirtildiği gibi çevre politikasının temel taşıdır, ekonomik temellidir (Turgut, 1995:620). *Özen gösterme ilkesi*; önceden tahmin edip, harekete geçmeyi ve böylece olası çevre zararlarının ortaya çıkmasını önlemeyi ve özenli kullanım yoluyla hem doğal kaynakları hem de ekolojik yapıyı uzun süreli olarak güvence altına alma hedefini kapsamaktadır (Karacan, 2002:5). *Önleme ilkesi*; çevresel kirliliğe ya da zarara neden olması muhtemel bir etkinliğin en erken aşamada engellenmesi, yani çevreye yönelen bir tehlikeye karşı, öncesinde önlemler alınmasıdır. AB’nin çevre ile ilgili geliştirdiği uygulamalar içinde önem taşımakta, çevre sorunlarına oluşma aşamasında müdahale etmeyi gerektirmektedir (Mutlu, 2006:14-15; Suskin vd., 2002:49). *İşbirliği ilkesi* ise; çevre sorunlarının çözülmesinde, devlet ve toplumun ortaklaşa hareket etmelerini, çözümün bulunmasında herkesin katkı ve payının olması gerektiğini

Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi

benimsemektedir. Özellikle, planlama ve mevzuatın uygulanması yönüyle kamunun katılımını belirginleştirmektedir (Budak, 2000; 32- 34).

Küresel düzeyde ele alınan çevre sorunlarının iki temel özelliği olduğu söylenebilir. Bunlar; dışsallıklar ve çevrenin kamusalılığı ve küresel kamusal mal olma niteliğidir (Yalçın, 2009:298). Çevre politikalarının araçları arasında yer alan ve mikro ekonomik analizde ele alınan dışsallıklar kavramı, çevre ve ekonomi ilişkisinde öne çıkan başlıklardan birisi durumundadır. Bilindiği gibi, *dışsallıklar*, bir ekonomik birimin gerçekleştirdiği faaliyetin dolaylı olarak diğer ekonomik birimler üzerinde yarattığı olumlu ya da olumsuz etkileri ifade etmektedir (Yaylalı, 2004:525). Çevrenin yani temiz hava, su ve tüm doğal kaynakların ortak kullanıma, kamusalılık özelliğine sahip olması önemlidir. Her türlü doğal kaynak, doğal bitki örtüsü (flora), doğal hayvan varlığı (fauna), bir değere sahiptir. İnsanlar açısından bu doğal varlıkların devamı ve gelecek nesillere bırakılması hayati önemdedir (Mutlu, 2002). Doğal kaynakların üretim faktörleri arasında yer alması; ekonomik faaliyetler için kullanılan ve çoğunlukla bedelsiz, yani insanlığın ortak kullanımında bulunan çevresel faktörlerin bedellerinin, bu kaynaklardan yararlanılarak yine insanlığa ödetilmesini ifade etmektedir. Bu noktada, çevre sorunlarının temeline baktığımızda büyük oranda ekonomik nedenleri görmekteyiz (Engin, 2007:1). Çevre sorunlarının, ekolojik ve ekonomik sistemlerin arasındaki ilişkilerin ele alınması yoluyla değerlendirilmesi mümkündür. Zira çevre sorunları büyük oranda insan kaynaklı olup, insanlığın üretim, bölüşüm ve tüketim faaliyetleri sonucu oluşmaktadır. Bu döngünün artan dünya nüfusu ve teknolojik gelişmelerle sürmesi, çevrenin daha büyük tahribata uğramasına yol açmaktadır (Dağdemir, 2003:25). Ülkeler arasındaki gelir eşitsizliklerinin de bir etken olarak kabul edilmesi halinde bu, yoksul ülkelerin yoksul olduğu için, sanayileşmiş ülkelerinse sanayileşmiş olduğu için çevreyi kirlettiği gibi bir neden-sonuç karmaşasına varır. Yoksulluktan kurtulma çabası çevre kirliliğiyle sonuçlanabilir. Bu döngünün kırılmasını sağlamanın yolu, uygulanacak doğru çevre politikalarının sonuç vermesinden geçmektedir (Toprak, 2006:150).

Ekonomiden kaynaklanan çevresel sorunların çözümünde uygulanacak araçlar da öncelikle ekonomik politikalara dayalı araçlar olmaktadır. Temel olarak iki grup çevre politikası araçlarından bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, genel olarak kamusal otorite tarafından yapılan “kamusal araçlar”dır. İkincisi “piyasa temelli araçlar”dır (Engin, 2007:1). Bu araçların amacı, hem kamu sektöründe hem de özel sektörde çevre odaklı olmak şartıyla belli standartlara ve kalite düzeyine ulaşmak ve bunun sürekliliğini sağlamaktır. Burada ortaya çıkan temel kavram sürdürülebilir kalkınmadır. *Sürdürülebilir kalkınma*, çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açamayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları göz önünde bulundurularak kullanılması ve ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan

çevreci dünya görüşüdür (Keleş, 1998:112). Sürdürülebilir kalkınma kendini yenileyemeyen kaynakların tüketim hızını en aza indirerek bu kaynakların varlığını korumaya yönelik önlemler alır. Kamusal araçlar; negatif dışsallıkların içselleştirilmesine yönelik olarak kullanılabilir. Kamusal araçlar, çevre vergileri, çevre harçları, kirlilik sertifikaları, çevresel sübvansiyonlar, Çevresel Etki Değerlemesi (ÇED), performans bonoları ve depozit geri ödeme sistemi gibi araçlardan oluşmaktadır. Bir ya da bir kaç bir arada kullanılarak özel maliyetle sosyal maliyetler eşitlenmeye çalışılarak negatif dışsallıklar içselleştirilmektedir. *Çevre vergileri*; çevreyi korumaya yönelik geliştirilen politikaların en önemlisidir. Zarar veren ürün ya da teknolojiler üzerine konularak zararın önlenmesini sağlayabilecektir. Çevre sorunlarına karşı uygulanacak vergi politikasının temelini kirliten öder ilkesi oluşturmaktadır. *Çevre harçları*; kişilerin oluşturduğu zararlı maddeler nedeniyle alınan bedellerdir. Çevre harçlarının uygulanma nedeni, kirlenmenin maliyetinin çevreyi kirlenlerce karşılanması gereğidir. Çevre harçları hava, su, toprak ve gürültü kirliliğine neden olanlar üzerinden ya da bu konularda verilen hizmetler nedeniyle de alınmaktadır. *Kirlilik sertifikaları* uygulamasında sorumlu kamu otoritesi arzu edilen bir çevre kalitesi için müsaade edilebilecek bir kirlilik sınırını tayin etmekte ve bu seviyeye eşit miktarda ve belirli paylara bölünmüş izin belgelerini kirlenme hakkı veren bu sertifikalar aracılığıyla piyasaya sürmektedir. *Çevresel sübvansiyonlar*; kirlilik yaratan firmalara bundan vazgeçmeleri için sübvansiyon verilmesidir. Çevresel sübvansiyonlarda bir ceza değil, özendirme-destekleme söz konusu olmaktadır. Çevresel sübvansiyonlar, çevre sorunlarının çözümüne yönelik olarak vergi sistemi içinde, kirlilik azaltıcı yatırımlara vergisel teşvikler ya da firmaların temiz teknoloji kullanmalarını sağlamak için düşük faizli ve geri ödemesiz olarak verilen kredilerden meydana gelen sübvansiyonlardan oluşmaktadır (Mutlu, 2002:122). *Çevresel Etki Değerlemesi (ÇED)*; bir proje ile gerçekleştirilmesi planlanan bir faaliyetin çevreye yönelik olumlu veya olumsuz etkilerini belirlemekte ve sonuç doğrultusunda faaliyetin çevreye vereceği zararları önlemek veya zararları en aza indirecek alternatifleri saptanmasını sağlayan bir çalışmadır. 1970’li yıllardan itibaren ÇED, firmaların çevreye verdikleri etkinin bilinmesi ihtiyacıyla sanayileşmiş ülkelerde çıkmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2005:175). ÇED’in amacı, ekonomik ve sosyal gelişmeye engel olmaksızın, çevre değerlerini ekonomik politikalar karşısında korumak, planlanan bir faaliyetin yol açabileceği bütün olumsuz çevresel etkilerin önceden saptanıp gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaktır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2009). *Performans bonoları ve depozit geri ödeme sistemi*; Performans bonoları çevreye zarar verme potansiyeli olan bir faaliyet öncesinde kamusal otoritelere yapılan ödemelerdir. Bu araç kişileri belirlenen çevre standartlarına uymaya zorlar ve çevrenin sürdürülebilir düzeyde kullanılmasını teşvik eder (Baumol ve

Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi

Oates, 1998:172). Depozito-geri ödeme sistemleri geri dönüşümü teşvik etmek amacıyla kullanılan ekonomik araçlardır (Dündar ve Fişne, 2002:124-125).

Çevre sorunlarının önlenmesi aşamasında izlenen politikaların ekonomi ile ayrılmaz ilişkilerinin bulunduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bunda en önemli etkenin, insanlığın ekonomik faaliyetleri sürdürmeye ihtiyaç duymasının olduğu söylenebilir (Başol ve Gökalp, 2009). Öte yandan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılığın daha da büyüdüğü ve gelişmekte olan ülkelerin çevre sorunlarını çözme konusunda yeterli ekonomik etkinlikten yoksun oldukları bilinmektedir. Piyasa ekonomisinin getirdiği, bireyselliği öne çıkaran “kirleten öder” ilkesinin de uluslararası arenada uygulamayı yürüten bir küresel çevre otoritesi olmaksızın geçerliliğinin bulunmayacağı açık olmakla birlikte, bu ilkenin tek başına çevre sorunlarının çözüme kavuşmasını sağlayacağını düşünmek de hata olacaktır (Başol ve Gökalp, 2009). Geleneksel sanayileşme artık hiçbir yerde ekonomik sayılmamaktadır. Ekonomik ve ekolojik modernleşme açısından geleceğe yönelik sorunların çözümlenmesinde küresel politika gittikçe önemini artırmaktadır. Bu bağlamda, koruyucu ve önleyiciliği sağlamaya yönelik yöntem *çok yönlü ve geniş boyutlu* düşündürmektedir (Toprak, 1993:3). Son on-on beş yıllık dönemde, çevresel tahribatın oldukça tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarması ve bununla birlikte kirliliğin artık sürdürülemez boyutlara ulaşması, küresel düzeyde karar alıcı konumunda bulunan otoriteleri daha etkili ve daha hızlı sonuç alabilecek politika arayışlarına yöneltmiştir. Çevrenin korunmasına yönelik ortak çözüm yollarının belirlenmesi ve yeni politikaların geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu arayışlar sonucunda küresel çevre politikaları ile ilgili bazı yeni yaklaşımlar, uluslararası örgütlerin gündemlerine girmiş bulunmaktadır. *Bu yeni yaklaşım veya yönelimler*; küresel kamusal mallar yaklaşımı, küresel çevresel yönetim ve dünya çevre örgütü kurulması düşünceleridir. Aslında, söz konusu üç yeni yönelim de tek başına değil, birlikte değerlendirilmesi gereken yaklaşımlardır (Yalçın, 2009: 18).

Küresel çevresel politikaların yönetiminde, soruna *küresel kamusal mallar* perspektifinden bakıldığında; çevrenin küresel kamusal mal olarak sunumunda uluslararası işbirliği ortamının sağlanması gereklilik olmaktadır. “Çevre herkesin küresel ortak kamusal varlığı olduğuna göre, “onun korunması için işbirliği yapmak gerekir” temel kabul olarak ortaya çıkmaktadır. Ama bu doğrultuda işbirliği yapmak, hemen mümkün olmamaktadır. Çünkü her ülke soruna kendi tarafından, kendi çıkarları açısından bakmaktadır. İşbirliği sorununun yanında, küresel çevre politikalarının etkinliğini azaltan sorunlardan bir diğeri, çevre koruma amaçlı politikaların ülke ekonomileri üzerinde maliyet ve rekabet baskıları doğurmasıdır (Mutlu, 2002). Küresel çevre politikalarının yönetimi konusunda yaşanan diğer bir sorun ise, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanan maliyetleri paylaşma sorunudur. Hem yerel, hem de küresel düzeyde çevre politikalarının başarısı, çevresel politikaları

uygulayacak ülkelerin üstlenecekleri maliyetlere katlanmalarına bağlıdır. Sağlanan çevresel iyileştirmelerin faydasının bölünememesi, dışlanmanın olamaması, ülkelerin bu maliyetleri kendiliklerinden üstlenmelerini engellemektedir. Buna karşın, bazı gelişmiş ülkelerde, refah artışının bir sonucu olarak, halkın temiz çevre talebinin olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği'nde çevre politikalarının yoğun olarak uygulanmasının ve başarısının nedenlerinden birisi de budur. Ancak, Avrupa Birliği (AB) dahi karbon bazlı vergilerin üye ülkelerde uygulanması konusunda başarısız olmuştur (Mutlu, 2006).

Çevrenin uluslararası boyutta değerlendirilmeye ihtiyaç duyan bir konu olması, bu amaçla faaliyet gösteren kuruluş ya da örgütlerin oluşmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda, dünya ülkeleri çevre sorunlarının etkilerini azaltmak ve hatta ortadan kaldırmak için Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar bünyesinde çevre ile ilgili kuruluşlar ve bölümler oluşturmuşlardır. Birleşmiş Milletler Çevre Programının 2008 yılına ait yıllık raporunda sürdürülebilirliğin en dikkat çekici kavram olduğu söylenebilir. Programın 2009 Raporunda sürdürülebilir kalkınmanın yürütülebilmesi için oluşturulması gereken yeni *küresel yeşil düzenin* nasıl olması gerektiği ve çevreci ekonomi için uygulanması gereken politikalar üzerinde durulmuştur (UNEP, 2009). Yine uluslararası çevreyi konu edinmesi amacıyla Avrupa Birliği'nce oluşturulan Avrupa Çevre Ajansı (EEA) özellikle birlik üyesi ülkelerin bilgilendirilmesini, çevrenin sürdürülebilirliğini sağlamayı ve bu şekilde ekonomi politikaları benimsenmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Avrupa Çevre Ajansı birlik ülkeleri üzerinde bir bilgi ve gözlem ağı oluşturmuştur (EEA, 2009). Birlik üyesi ülkeler doğrudan ajansın üyesi sayılmaktadır; Türkiye Avrupa Birliği adayı ülke olarak Avrupa Çevre Ajansı'nın üyesi haline gelmiştir. Ajans, aday ülkelere yönelik olarak da finansman ve proje desteği sağlamaktadır. Biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği, uluslararası sular, toprak bozulması, ozon tabakasının incilmesi ve kalıcı organik kirlilik konularına odaklanan projelere fon desteği sağlamak amacıyla Dünya Bankası tarafından oluşturulan Küresel Çevre Fonu (GEF), çevre sorunları ile mücadele aşamasında maddi destek sağlamak gibi önemli bir görevi yürütmektedir (GEF, 2009). Ancak, çevre sorunlarının çözümünde rol oynayacak bir kuruluşun, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Dünya Bankası gibi ekonomi eksenli kurumların denetimi altında bırakılması eleştirilere konu olmaktadır. Bu durum, kuruluşun izleyeceği politikaların belirlenmesinde gelişmiş ülkelerin söz sahibi olmaları sonucunu doğurmakta ve çevre sorunlarının önlenmesi aşamasında adaletsiz bir yapının oluşmasına da neden olabilmektedir (Duru, 2009).

Küresel çevre sorunlarını çözmeye dikkatler uluslararası kuruluşlara çevrilmektedir. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği tarafından oluşturulan örgütlerin dışında, uluslararası arenada çevre konusunu ele alan pek çok örgüt ve

Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi

antlaşma bulunmaktadır. Uluslararası kuruluşlar, uluslararası seviyede faaliyette bulunmakta, ticari amaçlar taşımamakta ve devletlerle ilişki kurmasına rağmen, devlet niteliği taşımamaktadır. Bu kuruluşların kurulması ve görevlerini yerine getirmeleri uluslararası anlaşmalar ile gerçekleşmektedir. Ancak anlaşma bulunmaksızın oluşturulan uluslararası gruplara ya da örgütlere de rastlanmaktadır. Aynı zamanda, uluslararası kuruluşlara üye ülkeler genellikle ilke olarak eşittirler ve üstünlükleri bulunmamaktadır. Çevre antlaşmalarının ve sözleşmelerin yetersizliği halen en çok tartışılan konular arasındadır. Yapılan uygulamalara bakıldığında; her bir ülkenin ulusal olarak çevre antlaşmalarına ve uluslararası alanda işbirliğine katkıları büyük farklılıklar göstermektedir. Ülkelerin bağımsız hakem niteliğindeki bir kurul huzurunda sorunları karşılıklı görüşerek çözmesi öngörülmektedir; ama ' tarafların uzlaşması' yoluyla bir çözümün sağlanması olasılığı oldukça düşüktür. Temel sorunların çözümü için oluşturulan faaliyetlerin ve antlaşmaların çevrenin korunması ve yönetilmesi amacıyla üstlendikleri görev ve sorumlulukları, tam anlamıyla yerine getirme noktasında etkili olamamaları gelecek için ciddi kaygılar ve endişelere yol açmıştır (Başol ve Gökalp, 2009). Birleşmiş Milletler ve benzeri uluslararası kuruluşların ' yaptırım' güçlerinin olmaması nedeniyle ortak çevre politikalarının uygulanması zorlaşmaktadır (Mutlu, 2006). "Çevrenin sürdürülebilirliğinin" sağlanması aşamasında, mevcut uluslararası işbirliği çalışmalarına yöneltilen en temel eleştiri; gerçekleştirilen faaliyetlerin veya oluşturulan örgütlerin gerekli yaptırımları uygulamaktan ve dünya ülkelerini tam anlamıyla kontrol altında tutabilmekten uzak olmaları yönündedir (Karluk, 2007:26-31).

Bu bağlamda, çevrenin sürdürülebilirliği ve sorunlarının çözümü için, objektif ölçütlere bağlı olarak tüm dünya ülkeleri üzerinde faaliyet gösterecek küresel bir çevre otoritesine ihtiyaç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dünyanın karşı karşıya olduğu küresel iklim değişikliği gibi bir büyük felaketten kaçınmak amacıyla, uluslararası karar verme süreçlerinde rol oynaması ve bu konuda en büyük güç konumunda olan devletlere yaptırım uygulayabilecek konumda olması arzu edilen yeni bir küresel otoritenin oluşturulması amaçlanmaktadır. Uluslararası boyutta çevreyi ele alarak, faaliyetlerini çevrenin korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla sürdürebilecek, dünya ülkelerinin devletlerini temsil edecekleri bir uluslararası çevre örgütü, bugünün dünyasında temel noksanlıklardan biridir. Bugüne değin, çevre hakkında mevcut anlaşma ve programların dışında, uluslararası otorite niteliğinde kurulan bir örgüt olmamıştır. Bu durum, çevre sorunları ile uluslararası mücadelenin sağlanması aşamasında bir zafiyete yol açmaktadır. Küresel Çevre Yönetimi Diyalogu kapsamında, uzmanların biraraya geldiği çalışmalarda 'Dünya Ticaret Örgütü (WTO)' uygun bir model olarak gösterilmekte; bu örgüte benzer bir küresel çevre örgütü kurulması önerilmektedir. Kurulacak bu tür küresel çevre örgütünün sorumluluk alanı, bugün ulusal sınırlar içerisinde kamu malı olarak

anılan, insanlığın ve tüm canlıların ortak kullanımına açık olan alanlar olmalıdır. Ancak, yine de ticarete ilişkin böylesi bir yöntemin çevre için de aynı kolaylıkta uygulanması mümkün olmayabilir. Bunda çevreye ilişkin konuların, ticari bir anlaşmada olduğu gibi somut maddelere bağlı olmamasının da büyük payı bulunmaktadır. Çevre konusuna taraf olan ülke ya da devletlerin sayısının, ticari bir anlaşmanınkinden fazla olacağı da öngörülmelidir (Simonis, 2009).

Gelişmelerle varılan bu aşamada, küresel çevre örgütünün çevresel politika belirlerken, ‘ticari değil, etik nitelik taşımaya’ ve ister gelişmiş, isterse gelişmekte olan ülke olsun herkes için kural koyuculuğuna ihtiyaç duyulmaktadır. Çevresel sorunların küresel bir sorun haline gelmesi nedeniyle yapılacak olan işbirliği kurumu yalnız bir ulusun sınırları içerisinde kalınmayıp çalışmaların birçok katılımcı ulus tarafından eşgüdümlemesi ve yürütülmesi işbirliği ilkesinin başarıya ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Küresel çevre otoritesinin, sınır tanımayan çevre sorunlarının çözümünde uluslararasıdaki farklılıkları, işbirliği ve eşgüdüme dönüştürebilmesi için; karşılıklı işbirliği ve güven ortamını, yoğun bilgi alışverişini ve şeffaf çevre programlarını oluşturması, olanak azlığında gerekli araştırma ve geliştirme çalışmaları için ekonomik destek sağlaması gerekmektedir. Bu faaliyetlere tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin aktif katılımının sağlanması büyük önem taşımaktadır.

5.Sonuç

Günümüzde çevresel tahribatın, dünyamızın geleceğini tehdit eder boyutlara ulaşması, çevre konusunun öncelikle ele alınmasını gerektirmektedir. Çevreyi insan faaliyetlerine karşı korumanın gerekli hale gelmesi politika sürecini başlatmıştır. Çevresel politikaları belirleyen sorunsal, olaya ekonomik, sosyal, kültürel ve etik temelde bakılmasını sağlamış ve yaşamın sağlıklı bir şekilde devamına yönelik hedefler ve çevreye yönelik alınan önlemler arasında uyum ve birlik oluşturulmasını başlatmıştır. Ülke sınırlarını aşan ve ulusallıktan çıkıp küresel bir nitelik taşıyan çevre sorunlarının çözümünü hedefleyen politikaların da, küresel düzeyde oluşturulması gerekmektedir. Küresel çevre sorunlarının çözümü, ulus devletlerin kapasitesini aşmakta ve uluslararası kuruluşların bu sürece daha etkin bir şekilde dâhil olmasını gerekli kılmaktadır.

Çevre politikalarını oluşturanlar, soruna önce ekonomik temelli *onarım* olarak bakmıştır. Çevre sorunlarının çözümü için herhangi bir otorite tarafından ortaya konulan bir çaba ile dışsal ekonomilerin oluşması beklenmiştir. Ancak, konunun sadece ekonomik olarak ele alınmasının çözüm açısından yetersizliği görülmüş ve ekolojik ve etik tüm süreçlerin gözetilmesiyle, sürdürülebilirliği ön planda tutarak, gelecek nesilleri de güvence altına almak gerektiği noktasına varılmıştır. Çevre sorunlarının önüne geçilmesi ve çevrenin içinde bulunduğu durumdan daha iyi bir duruma gelmesini sağlamak amacıyla; ekonomik araçların yanı sıra ekolojik ve etik çabalar da gerçekleştirilmektedir. Çevrenin niteliğinin

Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi

bir ülke sınırları içerisinde dahi küresel yapıdan etkilendiği kabul edilerek; küresel çevre otoritesinin koyacağı kuralların ülke olarak uygulanmasının, dünya genelindeki yaşam alanlarını koruyucu bir etki yapacağı da öngörülmektedir.

Uygulamada, küresel çevre politikalarının yönetimiyle ilgili çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Küresel çevresel politikaların yönetiminde, politikaların ülke ekonomileri üzerinde maliyet- rekabet baskıları oluşturması, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanan maliyetleri paylaşma ve uluslararası işbirliği sorunları bunların en önemlileridir. Küresel çevre sorunlarının çözümü için, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün dünya ülkelerini katılımını sağlayacak herhangi bir kuruma veya devlete bağlı olmadan, bütün otoritelerin üzerinde yer alan bağımsız bir uluslar üstü otoritenin oluşturulması önerilmektedir. Ama çevre konusunda yetkili ve güçlü bir otoritenin kurulması, mevzuatın sağlanması ve politika saptanmasında izlenecek yolun belirlenmesi yeni gerekler ortaya çıkarmaktadır. Küresel politikaların hayata geçirilmesinde en büyük iki sorun, 'finansman ve yaptırım mekanizmasının eksikliği'dir.

İhtiyaç duyulan *küresel yeşil diyalogun* sağlanması amacıyla oluşturulması istenen yapılanmanın, çevre koruma adına başarı sağlayabilmesi için bu eksikliklerin giderilmesi; tam bağımsız bir kuruluş olarak hareket edebilecek, çevreyi korumaya yönelik araştırma-geliştirme faaliyetlerini yürütebilecek, yetersiz durumda olanı yapabilir kılacak kaynak ve yaptırım olanaklarını sağlayabilecek nitelikte olması gerekir. Küresel çevre otoritesinin, uluslararası kurumsal bir yapı içerisinde ortak katılımı belirlenen kuralları uygulayacağı mali yönünün de olabildiğince etkin bir yapıya sahip olduğu bir düzen oluşturulduğunda; şeffaf çevre programları ve standartları oluşturulup güçsüz olana destek vererek, tüm dünya ülkelerinin bu programlar çerçevesinde hareket etmesinin sağlanması ve denetiminin hiçbir ülke ayrımı gözetilmeksizin tek yetkili kuruluş olarak bu otorite tarafından yapılması gerekmektedir. Ancak, o zaman, çevrenin korunması, çok yönlü ve geniş boyutlu düşünülerek, alınacak önlemlerle sorunların yerinde çözümlenmesi şeklinde sağlanabilir.

6. Kaynakça

- Altunbaş, D. (2004). Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye'deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Biga İİBF Yönetim Bilimleri Dergisi, Sayı 1-2, 103-118.
- Arıkan, Y. (2006). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü: Metinler ve Temel Bilgiler. Erişim Tarihi: 17.07.2009, <http://www.ttgiv.org.tr/UserFiles/File/REC.pdf>.
- Başol, K. ve Gökalp, M. Faysal (2009). Ekonomi ile Çevre Sorunları Arasındaki İlişkilere Bir Bakış-I. Erişim Tarihi: 28.07.2009, <http://www.ekolojidergisi.com.tr//1-9.pdf>.

- Baumol, William J. ve Oates Wayne E. (1998). *The Theory of Environmental Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2nd Edition.
- Beyhan, Ş. Gülin ve Ünügür, S. Mete (2005). *Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Modeli*. İTÜ Dergisi/A, Cilt 4, Sayı 2, 79-87.
- Budak, S. (2000). *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası*. İstanbul: Büke Yayınları.
- Commission of the European Communities (1998). *Sustainable Urban Development in the European Union: A Framework for Action*, Brüksel.
- Çevre Kanunu. 2872 Sayılı. Yayımlandığı Resmi Gazete, Tarih: 11.08.1983, Sayı: 18132, 26.04.2006 Tarihli ve 5491 Sayılı Yasa İle Değişik Hali.
- Çevre ve Kültür Kuruluşları Dayanışma Derneği ÇEKÜD (2009). *Temel Çevre Sorunları*. Erişim Tarihi: 17.07.2009, http://www.cekud.org/site/page.asp?dsy_id=889.
- Çevre ve Orman Bakanlığı (2009). *Çevresel Etki Değerlendirmesi*. Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü. Erişim Tarihi: 28.07.2009, <http://www.cedgm.gov.tr/ced.htm>.
- Çınar, T. (2001). *Çevremerkezcilik ve Derin Ekoloji Akımı*. Cevat Geray'a Armağan, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 265-280.
- Çubuk, M. (1998). *Yeni Bir Toplumsal Oluşum Uygulama Aracı Olarak Kentsel Politika Sunuş Bildirisi*. Türkiye'de 21.Şehircilik Günü Kentsel Politikalar Kolokyumu - 6-7-8 Kasım 1997, İstanbul.
- Dağdemir, Ö. (2003). *Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşımlar ve Optimal Politika Arayışları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demiral, B. (2000). *Türkiye Belediyelerinin Çevre Politikaları*. Trakya Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler C Serisi. Cilt I, Sayı: I, Haziran, 19-26.
- DPT (1998). *Türkiye ve Dünya (2010–2020) Küresel Bir Aktörün Doğuşu*. Ankara: DPT Yayını.
- Duru, B. (2009). *Dünya Bankası, GEF ve Küresel Çevre Sorunları*. Erişim Tarihi: 29.07.2009 <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/2039.pdf>.
- Dündar, Y. ve Fişne, M. (2002). *Avrupa Birliği'nde Çevresel Ekonomik Uygulamalar*. Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C. IV, S 2.
- EEA (2009). "Who We Are". Erişim Tarihi: 29.07.2009, http://www.eea.europa.eu/about_us/who.
- Engin, B. (2007). *Avrupa Birliği Özelinde Çevre Politikalarının Etkinliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GEF (2009), *What is the GEF?* Erişim Tarihi: 30.07.2009, http://www.gefweb.org/interior_right.aspx?id=50.
- Hunter, C. (1997). *Sustainable Tourism As An Adaptive Paradigm*. *Annals Of Tourism Resarch*. Vol.24, No.4, Pp. 850-867, Printed In Great Britian.

Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi

- Karacan, A. Rıza (2002). İşletmelerde Çevre Koruma Bilinci ve Yükümlülükleri. Türkiye ve Avrupa Birliğinde İşletmeler Yönünden Çevre Koruma Politikaları. Cilt 2, Sayı 1, Erişim Tarihi: 23.03.2012, http://eab.ege.edu.tr/pdf/2_1/.pdf .
- Karaman, A. (1996). Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Ekolojik Bir Çerçeve, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım. 19. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, MSÜ, İstanbul.
- Kaypak, Ş. (2010). Kent ve Çevre Sorunları. Basılı Ders Notları. MKÜ, Antakya.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 13 (20), 19-33.
- Kaypak, Ş. (2012). Kentleşme ve Konut Politikası. Basılı Ders Notları. MKÜ, Antakya.
- Keleş, R. (1998). Kent Bilimleri Terimleri Sözlüğü. Ankara: İmge Yayınları.
- Keleş, R. (2000). Yerinden Yönetim ve Siyaset. 4. Basım, Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1993). Çevrebilim. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2005). Çevre Politikası. 5. Basım, Ankara: İmge Kitabevi.
- Mengi, A. ve Algan, N. (2003). Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme. AB ve Türkiye Örneği. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Mutlu, A. (2002). Çevre Ekonomisi – Politikalar, Uygulamalar ve Türkiye. İstanbul: MÜ, Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Mutlu, A. (2006). Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları. 21. Türkiye Maliye Sempozyumu. Antalya.
- OECD (2001). Environmental Policy: How to Apply Economic Instruments. OECD Publications, Paris, Erişim Tarihi, <http://www.oecd.org/dataoecd/14/3/2386636.pdf>.
- Schleicher-Tappeser, R. ve Strati, F. (1999). Progress Towards Sustainable Regional Development, A Review of Results from The EU Research Programme on Human Dimensions Of Environmental Change. Office For Official Publications of The European Communities, Luxemburg.
- Sencar P. (2007). Türkiye’de Çevre Koruma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Simonis, Udo E. (2009). Küresel Çevre Yönetimi: Bir Dünya Çevre Örgütü Kurulması Gereği Üzerine. Erişim Tarihi: 20.07.2009, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/3448.pdf>.

- Suskın, M., Mong, D. and Wigh, R. (2002). Source Book on Environmental Law. 2. Edition, Cavendish Publishing, Great Britain.
- Taytak, M. ve Meçik O. (2009). Küresel Çevre Sorunlarına Karşı Uluslararası Yeşil Diyalog. Uluslararası Davraz Kongresi Küresel Bakış Bildiriler Kitabı, SDÜ, İsparta, 250-263.
- Toprak, D. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2, Sayı 4, Güz, 146-169.
- Toprak Karaman, Z. (1993). Çevre Korumacı İdeolojiye Politik Bir Yaklaşım. Ekoloji Dergisi. Ekim-Kasım-Aralık, Sayı 9, 1-4, Erişim Tarihi, 20.08.2010, <http://www.ekolojidergisi.com.tr//9-7.pdf>.
- Karluk, R. (2007). Uluslararası Kuruluşlar. 6. Baskı, Beta Basım İstanbul.
- UNEP (2009). Global Green New Deal Policy Brief. Erişim Tarihi: 13.07.2009, <http://www.unep.org/pdf>.
- Yalçın, Arman, Z. (2009). Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12, Sayı 21, Haziran, 288-309.
- Yaylalı, M. (2004). Mikro İktisat. 3. Bası, İstanbul: Beta Basım.
- Wilson, M. (2003). Corporate Sustainability: What is It and Where does It Come from? Ivey Business Journal, March/April, 1-5. Erişim Tarihi:25.05.2011, <http://www.unescap.org/tid/publication/pub2565.pdf>.
- WTO (1998). Guide for Local Authorities on Developing Sustainable Tourism; World Tourism Organization. Madrid.
http://www.cevreorman.gov.tr/co_00.htm, Erişim tarihi: 13.07.2009.
<http://www.tdk.gov.tr>, Erişim tarihi: 12.03.2011.